

Kapitola 22

Kulturní rozměr české zahraniční politiky

Jana Peterková a Eliška Tomalová

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

V kontextu roku 2014 je nutné zdůraznit několik momentů. Uplynulý rok nezaznamenal publikaci žádného klíčového dokumentu, který by se výrazným způsobem dotkl oblasti kulturní dimenze nebo pověsti státu. Nicméně bylo možné zaznamenat celou řadu diskusí, přípravných setkání a debat věnujících se zahraniční politice jako takové, revizi stávající koncepce i přípravě koncepce nové. Kulturní dimenze je bezesporu dotčena jak aspektem komunikace priorit zahraniční politiky směrem k domácím zainteresovaným subjektům i k veřejnosti, tak samozřejmě i úvahami o dalším směřování budování pověsti českého státu v zahraničí.

Rok 2014 také ukázal, že v rovině politické i administrativní narostl zájem o téma prezentace České republiky v zahraničí a o její veřejnou diplomacii. Uplynulé období je tak možné nazvat rokem příprav a utváření nových příležitostí pro rozvoj další debaty o budoucím směřování kulturní dimenze české zahraniční politiky v širším kontextu formování a šíření vnějšího obrazu ČR. Hlavní impulzy vycházely ze strany ministerstva zahraničních věcí, které tak potvrdilo svou centrální roli v dané oblasti. Z hlediska témat bylo MZV otevřené širší diskusi a zapojení ostatních aktérů činných v sektoru, jeho koordinační úloha však zůstala nezměněna.

Koncepce a záměry

Jistým odrazem koncepční roviny, jakkoli nejde o konkrétní dokument, je snaha o revizi zahraniční politiky České republiky, v jejímž rámci uspořádalo MZV sérii diskusí s externími odborníky nad klíčovými tématy české zahraniční politiky. Výsledky procesu by měly vést k formulaci zásadních témat, potažmo k formulaci nové koncepce české zahraniční politiky¹. Tato koncepce bude zcela jistě předmětem zájmu v analýze za rok 2015. Nicméně již dnes je možné, jakkoli z neoficiálních informací, jež unikly

na veřejnost, určité směry usuzovat. Především ve spojení se zásadními cíli české zahraniční politiky, mezi něž by mělo patřit také dobré jméno České republiky v zahraničí. Takto formulovaný cíl zní poměrně obecně, je však třeba si za ním představit celou řadu jednotlivých aspektů, které dobrou pověst státu tvoří. Sem bezesporu patří jak aspekt politický, tedy mj. věrohodnost a konzistence postojů, principy, na nichž stojí vláda země, tak aspekt ekonomický, související s podporou exportu i přílivem investic, i další rysy, jež v neposlední řadě obsahují kulturní prvek. Kultura patří ke specifickým atributům, které mohou (a také se tak často děje) proniknout na cizí teritoria a např. prostřednictvím kulturních projektů a prezentace kultury daného státu usnadnit komunikaci a prosazení dalších cílů, ať už v oblasti politické, či ekonomické. To s sebou samozřejmě nese i zvýšený důraz na ochotu i schopnost státních subjektů, zahraniční službu nevyjímaje, vhodným způsobem komunikovat s okolím např. v přijímající zemi. S přesahem mezi kulturní a veřejnou diplomacií je možné v této souvislosti zmínit i snahu současného vedení resortu o vytvoření koncepce komunikace ať už o strategických cílech, či každodenních činnostech směrem k zahraniční i domácí veřejnosti a samozřejmě i dalším cílovým skupinám.²

V souvislosti s kulturní dimenzí zahraniční politiky bylo možné v uplynulém období zaznamenat např. jednání Komise pro jednotnou prezentaci České republiky. Klíčovým prvkem dalšího vývoje by se měl stát *branding*, nikoli ovšem v přísně marketingovém pojetí, nikoli v zaměření se převážně např. na vizuální styl. Cílem by měla být celistvá komunikace obrazu České republiky v zahraničí. Tomu by, i dle vyjádření MZV, měla předcházet fáze ujasnění si představy o žádoucím obrazu státu ať už mezi zahraniční veřejností obecně, nebo v dílčích a specificky orientovaných cílových skupinách.³ Tato dimenze je v teoretické rovině spojena se snahou formulování určité celistvé konzistentní strategie, jež by zahrnovala jak formulaci žádoucího obrazu země, klíčové priority, přednostní cílová teritoria, tak i systém spolupráce či volbu konkrétních nástrojů. Dotčena by měla být i otázka koordinace přístupu a spolupráce různých zainteresovaných subjektů ve spojení s tzv. nabídkovým postupem, tedy spíše s možností a atraktivitou spolupráce a společného postupu než snahou cokoli nařizovat.

V této souvislosti je možné zmínit i tzv. *e-diplomacy*, tedy přítomnost zahraniční politiky, jejích aktérů a souvisejících diskusí i v elektronické podobě, dnes zejména ve formě přítomnosti na sociálních sítích. Tato forma komunikace je v současné době na vzestupu a jakkoli má bezesporu svá úskalí, týkající se např. otevřenosti komunikace různých postojů, zejména pro malé státy představuje velmi efektivní prostředek jak komunikovat se zahraniční i s domácí veřejností.

Z konkrétních dokumentů se objevuje např. usnesení vlády č. 1014/2014 zpřesňující podmínky asistence při přesídlení českých krajanů na území České republiky. Dokumentem s celoevropským dosahem, který se České republiky dotýká jako jedné z členských zemí Evropské unie, je Sdělení Evropské komise pod názvem *Na cestě k integrovanému přístupu ke kulturnímu dědictví pro Evropu* z července 2014, jež se věnuje kulturnímu dědictví v nejširším slova smyslu a dotýká se vzdělávacích programů jak Horizon 2020, tak i významných projektů typu Evropské hlavní město kultury (viz *Agenda*).⁴

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Následující text představuje klíčová témata či projekty, které se ve sledovaném období výrazněji promítly v kulturní dimenzi české zahraniční politiky, popř. tvoří její rámec a tedy i základ pro rozvoj konkrétních aktivit.

Dohody o kulturní spolupráci

Dohody jsou tradiční součástí kulturní dimenze jako projev klasické diplomatické práce a tvorby rámce pro další činnosti. V uplynulých letech představovala tato oblast spíše klidnou součást celé kulturní dimenze. Nejinak tomu bylo i v roce 2014. V průběhu celého roku došlo k podpisu a následnému zveřejnění u pěti dokumentů a další dva byly podepsány a dosud nebyly zveřejněny ve Sbírce mezinárodních smluv. V celkovém souhrnu byly podepsány dvě dohody, a to s Gruzii (č. 52/2014 Sb.m.s.) a s Filipínami (č. 30/2014 Sb.m.s.), obě dohody také nahrazují dřívější dokumenty podepsané v polovině sedmdesátých let.

Ostatní dokumenty patří do kategorie tzv. prováděcích dokumentů ke kulturním dohodám. Za všechny lze zmínit *Program spolupráce mezi Ministerstvem kultury České republiky a ministrem kultury a národního dědictví Polské republiky na léta 2014–2016*. Tento dokument poměrně podrobně identifikuje prioritní oblasti spolupráce a uvádí také konkrétní projekty, kde je vzájemná součinnost a např. výměna informací či zkušeností žádoucí. Jako příklad je možné uvést (i dále zmiňovaný) projekt Evropského hlavního města kultury – Plzeň 2015 a Vratislav 2016. Spolupráce s Polskem je zajímavá také s ohledem na směřování zahraniční politiky a důraz kladený současnou vládou na rozvoj vztahů s bezprostředními sousedy České republiky.

Prezentace kultury

Tato oblast patří k tradičním pilířům kulturní dimenze české zahraniční politiky. Prezentace české kultury patří ke stabilním a hojně využívaným nástrojům kulturní i veřejné diplomacie. Například odbor veřejné diplomacie MZV se podílí na celé řadě konkrétních kulturních projektů a akcí. Každý rok je připraven značný počet kulturních akcí, mezi nimiž dominují zejména putovní výstavy určené pro jednotlivé zastupitelské úřady, ale např. také záštity ministra zahraničních věcí poskytované různým projektům. Při zvažování, který projekt získá záštitu ministra zahraničních věcí, hraje svou roli také to, jakým způsobem přispívá takový projekt k budování dobrého jména České republiky a do jaké míry souzní s prioritami české zahraniční politiky.

Z konkrétních projektů MZV na domácí půdě lze zmínit např. výstavu věnovanou československým legiím nebo podporu Mezinárodního krajanského festivalu. Významným projektem, který v roce 2014 prošel stadiem finálních příprav na zahájení na začátku roku 2015, je projekt *Plzeň 2015 – Evropské hlavní město kultury*. Není to sice projekt, na němž by přímo participovalo MZV, nicméně zde existuje silný mezinárodní přesah. Pro Plzeň i přeneseně pro Českou republiku může mít úspěšný průběh tohoto projektu dlouhodobě příznivé důsledky. V souvislosti s obdobnými pro-

jekty se často hovoří o revitalizaci a rozvoji území, podněcení tvořivosti i rozvoji tzv. kreativních průmyslů. V mezinárodním přesahu období příprav je vhodné zmínit i udělení ceny Meliny Mercouri spojené s finanční odměnou. Cenu uděluje Evropská komise při úspěšném zvládnání příprav na doporučení Monitorovacího a poradního výboru pro EHMK.⁵

EXPO 2015⁶

Mimořádným projektem, který sice vyvrcholil až v roce 2015, nicméně mu bylo věnováno několik předchozích let, tedy i rok 2014, je bezesporu česká účast na Všeobecné světové výstavě EXPO 2015⁷ v italském Miláně. Česká přítomnost na této mimořádné události je do značné míry i odrazem úspěchů na předchozí výstavě v Šanghaji 2010. Byly to právě vynikající výsledky z této výstavy, které znovu oživily vzpomínky na dřívější československé úspěchy a ochotu i vůli českých úřadů představit znovu Českou republiku na tak významném mezinárodním fóru.⁸ Generální komisař české účasti Jiří F. Potužník se také stal členem užšího řídicího výboru EXPO 2015. I to je určitým oceněním české role.

Pro spojení se současnými trendy v mezinárodních vztazích je velmi důležitá i role substancních aktérů a zahraniční dimenze jejich činnosti. V české praxi se poměrně dobře etablovala zahraniční dimenze činnosti regionů. Regionální aspekt je zřetelný i v oblasti veřejné diplomacie a podílu regionů na pověsti země jako celku. Také na výstavě EXPO v Miláně se tento aspekt objevuje v podobě přítomnosti krajů a jejich expozic. Mimo společnou expozici se některé kraje rozhodly i pro svou vlastní (na své náklady). V prvních měsících roku 2014 kraje deklarovaly svůj zájem na účasti a řada z nich si i vybrala konkrétní termín pro svou prezentaci.⁹ Jako jeden z prvních projevil zájem o účast na světové výstavě např. Ústecký kraj.¹⁰

Jiný zajímavý a relevantní aspekt, který v sobě rovněž propojuje i priority zahraniční politiky, je oblast vědy a výzkumu a propagace excelentních výsledků české vědy a výzkumu. Přínos takového projektu pro šíření dobrého jména české vědy a výzkumu a potažmo navázání nových směrů spolupráce je téměř nevyčísitelný.

Dalším z dotčených rysů, které odrážejí i propojení se zahraniční politikou, je prolínání presentačních a ekonomických aktivit, ve smyslu prezentací konkrétních firem a vedení obchodních jednání.¹¹ V celkovém pohledu byl rok 2014 především rokem příprav, promýšlení detailních plánů, realizace výběrových řízení a mnoha dalších praktických kroků, které ve finále vyústí v realizaci české účasti na výstavě EXPO 2015.

Krajanské vztahy a výuka českého jazyka

Vztahy s Čechy žijícími v zahraničí jsou stabilní součástí kulturní dimenze české zahraniční politiky. V této oblasti působí především dva významní státní aktéři, a to Ministerstvo zahraničních věcí ČR, zastoupené především pracovištěm zvláštního zmocněnce pro krajanské záležitosti, a také Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a jeho servisní organizace Dům zahraniční spolupráce. Mezi pilíře činnosti v této oblasti patří především podpora krajanských spolků ve světě ať už formou finanční podpory konkrétních projektů samotných spolků, nebo v podobě vzdělávacího pro-

gramu pro krajany v mnoha jeho konkrétních podobách. Dále do oblasti krajanských vztahů spadá také správa databáze krajanských spolků v zahraničí a udržování kontaktů s těmito spolky. Neméně významnou aktivitou je také, zejména v dnešní době, vydávání potvrzení o příslušnosti k české krajanské komunitě.

Mezi projekty podporované v rámci vzdělávacího programu patří např. kurz českého jazyka pro krajany, organizovaný v Dobrušce ve východních Čechách, dále semestrální studijní pobyty na veřejných vysokých školách v ČR nebo kurzy metodiky výuky českého jazyka. Důležitou dimenzí je i vysílání učitelů k českým krajanským komunitám a rovněž vysílání lektorů českého jazyka a literatury, především na pracoviště bohemistiky na zahraničních vysokých školách. K významným projektům, které MZV podporuje, patří zejména projekt České školy bez hranic¹², zaměřený na kategorii dětí předškolního a školního věku, které se formou tzv. sobotní školy (jako doplnění k běžné školní docházce v zemi pobytu) seznamují s českým jazykem a českými realitami. Význam tohoto i dalších projektů v oblasti podpory jazyka tkví především v udržení znalosti jazyka a tím i povědomí, potažmo vztahu studentů k českému jazyku a také k České republice. Ať už mezi českými krajany nebo zájemci o český jazyk z řad jiných národů, studium jazyka i reálií má svůj neoddiskutovatelný význam z pohledu tvorby potenciálu a vysokého nárůstu pravděpodobnosti budoucích styků těchto osob s Českou republikou, s českými subjekty obecně a také nárůstu ochoty těchto lidí se angažovat ve prospěch českého státu.¹³ Právě tento aspekt činí z podpory výuky jazyka v zahraničí jeden z klíčových nástrojů nejen ochrany českého kulturního dědictví, kulturní dimenze české zahraniční politiky, ale v širším dosahu také veřejné diplomacie a budování dobré pověsti státu v zahraničí. Taková pověst má posléze celou řadu návazných efektů v různých sférách nejen zahraniční politiky, ať už jde o oblast ekonomiky, bezpečnostních vazeb i dalších aspektů. Při pohledu na oblast podpory jazyka nebo krajanských vztahů nejsou ovšem tyto následné benefity na první pohled patrné a také jsou v daný moment jen obtížně vyčíslitelné, což bohužel snižuje sílu argumentů ve prospěch intenzivnějšího rozvoje finanční podpory této oblasti.

Vývoj na mezinárodní scéně v roce 2014 přinesl do oblasti krajanských vztahů i velmi silný politický aspekt. V kontextu vývoje konfliktu na Ukrajině postupně gradoval zájem českých krajanů o přesídlení na území České republiky. Tato problematika je právně ošetřena v zákoně č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, ve znění dalších předpisů. Výsledkem dění během ukrajinské krize a snahy vlády České republiky o řešení se stalo usnesení vlády ČR č. 1014/2014. Vláda tímto usnesením přijala jak zásady přesídlení krajanů (cizinců s prokázaným českým původem), tak také určila rozsah asistence poskytované krajanům v odůvodněných případech.

Jinou dimenzi politického aspektu krajanských vztahů představuje již delší dobu řešená nebo spíše neřešená možnost tzv. korespondenční volby pro české občany pobývající v době voleb v zahraničí. Toto téma se netýká výhradně krajanských komunit, nicméně do problematiky krajanských vztahů přináší jak aktuální politický aspekt, tak také poměrně silný aspekt emocionální, zejména u zájemců o české volby z řad krajanů. Možnost výrazného ovlivnění výsledků českých voleb umožněním korespondenční formy lze, s ohledem na dosud zúčastněné počty voličů, předpokládat jen s těžší.

Nicméně tato možnost představuje, především pro příslušníky krajských komunit, kteří jsou také českými občany, určitý výraz zájmu českého státu o jejich názor a také o jistou úroveň vzájemných vztahů. I tento pocit, jakkoli obtížně kvantifikovatelný, je nutné přičíst k multiplikačním efektům, jež mohou přinést efektivně spravované krajské vztahy při naplňování zájmů České republiky v zahraničí.

Věda, výzkum a vzdělávání

Oblast spolupráce ve vědě, výzkumu a vzdělávání se v průběhu let stala jednou z priorit české veřejné a kulturní diplomacie s přesahem do diplomacie ekonomické. V roce 2014 pokračoval trend nastoupený v minulém období, tedy zaměření se především na propagaci excelentních výsledků české vědy a výzkumu v zahraničí.

Zajímavým příkladem multilaterální spolupráce bylo setkání, které se sice uskutečnilo ještě v prosinci roku 2013 v Budapešti, nicméně jeho dosah směřoval především do roku 2014 a dále. Tématem setkání byla spolupráce zemí V4 v oblasti vědy a výzkumu, se zaměřením na účast v projektech evropského programu Horizon 2020 nebo problematiky S3 strategií (*Smart, Specialization, Strategy*).¹⁴ Skvělým příkladem úspěchů české vědy i přínosů její spolupráce s českou diplomacií byla vědecká expedice Masarykovy univerzity na Českou vědeckou stanici J. G. Mendela na ostrově Jamese Rosse v Antarktidě. Česká republika získala, i díky úsilí českých diplomatů, tzv. konzultativní status, vysoké institucionální postavení ve vztahu k Antarktidě. Doposud je držitelem tohoto statutu pouze 29 států, jež v Antarktidě rozvíjejí zásadní vědeckou a výzkumnou činnost.¹⁵ Celá řada dalších projektů se týká jak spolupráce mezi výzkumnými či vzdělávacími institucemi, tak také spolupráce mezi průmyslem a vývojovými centry. Počet nejrůznějších setkání, projektů bilaterální či multilaterální spolupráce jen dokazuje nárůst významu této oblasti pro rozvoj vědy a výzkumu a přeneseně jistě i pro pozici státu v mezinárodním společenství. Tím lze dále doložit význam vzdělávání, i vědy a výzkumu pro naplňování zájmů státu v tom nejširším spektru.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Hlavní aktéři

Tradičním a důležitým aktérem kulturní dimenze české zahraniční politiky je *Ministerstvo zahraničních věcí ČR*. V rámci jeho struktury pak i konkrétní odbory a další pracoviště. Je to právě organizační struktura ministerstva, která v souvislosti s novým služebním zákonem prošla řadou proměn, jež se promítly i do zařazení skupiny zvláštních zmocněnců do jednotlivých sekcí. Mezi klíčová pracoviště je nutné zařadit *Odbor veřejné diplomacie*, který se mimo projekty přímé prezentace kultury podílí na činnosti i v mnoha jiných aspektech v různé míře spojených s kulturní dimenzí zahraniční politiky. Příkladem může být příprava podkladů pro rozhodnutí ministra ve věci poskytnutí záštity konkrétnímu projektu nebo náročnou organizaci dotačních řízení a grantových programů. V roce 2014 lze, v souvislosti s kulturní dimenzí ČZP, uvést zejména řízení v oblasti spolupráce se zahraničím a krajskými komunitami

a také řízení v oblasti informovanosti o NATO a bezpečnostní politice České republiky. Tato řízení jsou zaměřena na skupinu nestátních neziskových organizací, popř. vysokoškolských pracovišť. Takové zaměření je dokladem významu spolupráce státní správy s nestátními aktéry, v tomto bodě zejména s neziskovými organizacemi, popř. vzdělávacími institucemi.

Mezi další dotčené aktéry v kompetenci resortu patří i pracoviště zvláštního zmocněnce pro krajské vztahy (viz *Agenda*) a také pozice zvláštního zmocněnce pro vědu a technologie.

Česká centra

Česká centra jsou i nadále klíčovým aktérem české veřejné diplomacie v zahraničí, a to zejména její kulturní složky. Dalo by se dokonce říci, že z hlediska distribuce rolí v oblasti české veřejné diplomacie získává vnější kulturní činnost ČC větší prostor v porovnání s minulými lety, kdy byl kladen důraz na širší pojetí vnější prezentace ČR (ČC tak dávala i možnost pro prezentaci českých firem v zahraničí).

Pro Česká centra neznamenal rok 2014 výrazný mezník – pokračovala nadále ve své činnosti koncepčně definované ve *Strategii činnosti Českých center na léta 2012–2015*.¹⁶ Tematicky kladla Česká centra důraz na oblast vědy a inovací (příkladem jsou především projekty spojené s výročím Otty Wichterleho, konkrétně v uplynulém roce výstava „Příběh kontaktní čočky“ nebo výstava „Úspěchy české vědy a techniky“). Oblast vědy, výzkumu a inovací byla Českými centry identifikována jako jedna z priorit rozvoje portfolia¹⁷, v budoucnu se bude jednat hlavně o přiblížení české vědy a inovací zahraničnímu publiku zábavnou formou (např. v souvislosti se 120. výročím založení automobilky Škoda v roce 2015). Další významnou oblastí vnější prezentace zůstává český design (pokračování projektu Brilliant by Design). Mezi tradiční a velmi úspěšné akce patřil také osmý ročník „Noci literatury“, který se v květnu 2014 odehrál v Praze i v dalších osmnácti městech ČR. „Noc literatury“ patří mezi nejvýznamnější projekty ČC, má zároveň i důležitý multilaterální rozměr (na projektu se podílely všechny zahraniční kulturní instituty se sídlem v Praze). Patří také mezi vlajkové projekty sdružení EUNIC a účastní se jí tedy také Česká centra v zahraničí, kde probíhá prezentace současné české literární a komiksové tvorby¹⁸.

Jak již bylo naznačeno výše, aktivity ČC pokrývají zejména kulturní složku prezentace České republiky v zahraničí. Ostatní části jsou tradičně svěřeny mj. agenturám CzechTrade, CzechInvest a CzechTourism. Aktivity těchto organizací probíhají více méně v atmosféře spolupráce. V roce 2014 nicméně v kontextu finančních úspor vznikla situace, kdy byla zpochybněna komplementarita činnosti ČC a agentury CzechTourism. Na jaře roku 2014, na popud Ministerstva pro místní rozvoj ČR, byla rozpoutána debata, zdali je pro ČR nutné udržovat v jednom teritoriu oba aktéry, když by bylo možné zastoupení pouze jedním, který by zastával obě funkce. Do konfliktu se tedy dostala představa Českých center – „*rozdělme si funkce v teritoriích*“ s politicky a ekonomicky motivovanou představou ministerstva pro místní rozvoj – „*rozdělme si teritoria*“. Po odchodu ministryně Věry Jourové, která danou změnu prosazovala, došlo k dohodě mezi agenturou CzechTourism a ČC, která naznačuje příklon k původní praxi (příkladem je návrat CzechTourism do Rakouska v květnu roku

2015). Spolupráci lze označit za dobrou a doprovázenou vůlí obou aktérů „vycházející si vstříc“¹⁹.

Z hlediska spolupráce aktérů je dále nutné zdůraznit význam aktivit Českých center v rámci sítě evropských kulturních institutů EUNIC²⁰. Česká centra jsou již třetím rokem zastoupena ve vedení organizace,²¹ což jim dává možnost přímého náhledu do činnosti všech evropských kulturních institutů, které jsou součástí sítě EUNIC, stejně jako „šanci být v centru dění tvorby evropských kulturních politik (účasti v debatních a konzultačních skupinách v DG EAC, DEVCO, Near nebo EEAS)“²². Ředitelé Českých center také vykonávají funkci tzv. prezidentů clusterů EUNIC (ve Vídni, Londýně a v Sofii).²³ Na síť EUNIC je tedy třeba nahlížet jako na významnou možnost zvýšení potenciálu české veřejné diplomacie, která může jeho prostřednictvím díky světové přítomnosti dosáhnout globálního dosahu. Zároveň představuje spolupráce v rámci EUNIC příležitost setkávání s tvůrci evropské kulturní politiky a ostatními evropskými partnery činnými v oblasti vnější i vnitřní kulturní politiky.

Činnost Českých center byla v posledních letech ovlivněna finančními problémy, které by mohly v budoucnu znamenat i utlumení jejich vnějších aktivit. V roce 2014, zejména díky finančním zásahům ze strany Ústředí ČC, se ještě podařilo zachovat kontinuitu činnosti jednotlivých center v plánovaném rozsahu, v roce 2015 již ale mohou znatelně pocítit pokles příjmů. Zásadní změnou v rovině financování se stalo ukončení partnerství s generálním sponzorem ČC – firmou Staropramen. Od roku 2014 tedy Česká centra fungovala bez generálního sponzora. Ukončení smluvního vztahu bylo dáno rozdílnými představami obou subjektů o reálném publiku, které se účastní akcí pořádaných ČC. Současný stav nenapovídá tomu, že by se otevírala možnost nového generálního sponzoringu, finanční podpora firem je tak řešena na lokální úrovni, v místě sídla daného ČC.

Celkovou finanční situaci ČC zkomplikoval také vývoj v Českém domě v Moskvě, který zajišťoval dvě třetiny příjmů ČC. Vzhledem k rekonstrukci, jež proběhla v roce 2014, došlo ke snížení nájmu pro firmy sídlící v Českém domě, což se podepsalo na snížení příjmů Českého domu. Ústředí ČC muselo reagovat na nově vzniklé finanční potíže, a to zejména úsporami v centrále a využitím rezervního fondu. Je zřejmé, že tento trend není dlouhodobě udržitelný.²⁴

V roce 2014 nedošlo ke změnám v rozmístění ČC ve světě, žádné centrum nebylo zrušeno ani otevřeno. V rovině plánování tak zůstává posílení přítomnosti v Číně (otevření ČC v Pekingu); diskutovalo se i o externím návrhu založení ČC v Indii (tato varianta nebyla zatím potvrzena).²⁵ V roce 2014 převládal tedy trend regionalizovat působnost poboček ČC, a to jak v Evropě (viz např. přesah aktivit budapešťského centra směrem do Chorvatska a Slovinska nebo zkušenosti z ČC Stockholm, které utvářelo program v celé oblasti Skandinávie), tak zejména v Asii. Taková forma aktivit zajišťuje na jedné straně větší zahraničněpolitickou přítomnost, na druhé straně představuje také i finanční úspory v porovnání s otevíráním nových poboček. V Asii zároveň ČC prosazují zrovnoprávnění center s ostatními ČC – v roce 2014 v Soulu a Tokiu fungovaly pouze tzv. light verze ČC, které jsou zajisté méně finančně nákladné, ale jsou i málo viditelné. Optimální řešení situace by tedy propojilo vytvoření standardních center s rozšířením jejich regionální přítomnosti (např. na Filipíny). Tento posun

je zcela v souladu s globálním trendem ve veřejné a kulturní diplomacii – opustit zdi fixního centra a poskytnout místnímu publiku takové formy programu, jež budou přirozeně začleněny do lokální kulturní nabídky.

Ostatní aktéři

Mezi vrcholné politické aktéry patřila v minulosti také *Poslanecká sněmovna PČR* a její *Zahraniční výbor*, stejně jako příslušný podvýbor. V současném volebním období (sedmé) nese označení jako *Podvýbor pro styky s kraji*. Další z témat minulého funkčního období – ekonomická diplomacie – přešlo pod další z podvýborů, dnes *Podvýbor pro vnější ekonomické vztahy*. Téma zahraniční prezentace není na rozdíl od minulého volebního období ve formě zvláštního podvýboru přítomné. Z témat, která byla v roce 2014 projednávána, lze uvést téma říjnové schůze (22. října) Podvýboru pro styk s kraji věnované problematice volyňských Čechů, která rezonovala nejen při zasedání parlamentního výboru, ale v českých médiích. Senátní *Komise pro kraji žijící v zahraničí* rovněž patří k stabilním politickým aktérům. Pravidelně se angažuje např. v souvislosti s Mezinárodním krajanským festivalem, který se koná pod její záštitou.

Ministerstvo kultury ČR zcela jistě patří k tradičním aktérům kulturní dimenze zahraniční politiky. Ve své činnosti se věnuje jak mezinárodnímu přesahu české kultury a jejímu působení v zahraničí, tak i evropské dimenzi kulturní politiky jako takové a naplňování evropských trendů v činnosti českých aktérů. Za rok 2014 je možné vyhodnotit jako standardní rok bez zásadních výkyvů. Mimořádnou událostí byly přípravy na projekt Evropské hlavní město kultury – Plzeň 2015. V evropském aspektu je nutné zmínit i sdělení Evropské komise *Na cestě k integrovanému přístupu ke kulturnímu dědictví pro Evropu*. Sdělení je zaměřeno na dlouhodobou udržitelnost evropského kulturního dědictví a využitelnost jeho hospodářského a sociálního potenciálu.

Rovněž *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR* patří mezi stabilní hráče. Jeho zájem směřuje především do oblasti podpory výuky jazyka, ať už mezi krajan-skými komunitami nebo mezi zahraniční veřejností obecně. Dalším důležitým aspektem je spolupráce v oblasti vzdělávání, podpora mobility studentů i učitelů, stejně jako navazování nejen individuální, ale především institucionální spolupráce ve vědě a výzkumu. Česká republika se zde zapojuje jak do bilaterálních, tak i multilaterálních projektů. Životně důležitou rovinu představuje evropská spolupráce a evropské programy.

Nikolí zcela novým aktérem, nicméně aktérem s rostoucí aktivitou i významem, a to i docenovaným státní správou, jsou jednotlivé *regiony* (kraje) České republiky. V roce 2014 byla jejich činnost zmiňována především s problematikou zahraničního zastoupení s tím, že některé kraje udržují i nadále svá samostatná zastoupení, některé svá zastoupení sdílejí, zejména s ohledem na výši nákladů na přítomnost v zahraničí, jiné kraje z podobných důvodů svá zastoupení ruší. Budoucnost vidí např. hejtman Středočeského kraje Miloš Petera v iniciativě Asociace krajů zmiňující zastoupení ve formě podobné Českému domu, která by poskytovala služby zastoupení všem krajům.²⁶ Naproti tomu Plzeňský kraj vidí své vlastní zastoupení v Bruselu jako velmi efektivní, zejména z pohledu informovanosti a kontaktů. Ekonomická výhodnost nic-

méně také není zanedbatelná.²⁷ Obdobně vidí význam zastoupení kraje v Bruselu i Jihočeský kraj, který se nově dělí o své zastoupení s krajem Královéhradeckým.²⁸

Dalším významným aspektem, který se v činnosti regionů dotýká kulturní dimenze zahraniční politiky, je přítomnost a prezentace některých krajů na výstavě EXPO 2015 v Miláně (viz *Agenda*). Na jakákoli hodnocení je z časových důvodů v tomto ohledu příliš brzy, nicméně dosavadní ohlasy na přípravy českého pavilonu jsou velmi pozitivní. Zde je vhodné poznamenat, že účast krajů, které projeví zájem o přítomnost na výstavě, odpovídá koncepci Kanceláře generálního komisaře. Je tedy možné ji hodnotit jako projev zvýšené přítomnosti a aktivity substátních aktérů na mezinárodním poli. To bylo již v minulosti označováno jako jeden ze soudobých trendů v mezinárodních vztazích.

KULTURNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Ve veřejném i mediálním prostoru opět rezonovaly tradiční akce pořádané MZV, jako je Den otevřených dveří, zaměřený na nejširší veřejnost, v roce 2014 spojený s připomínkou 10. výročí vstupu ČR do EU. Podobný, především propagační charakter mělo i oznámení ministra zahraničních věcí Lubomíra Zaorálka o rozšíření otvíracích hodin zahrad Černínského paláce. Mezi významné akce, reflektované v médiích i veřejném prostoru, již tradičně patří také předání ceny *Gratias agit* za šíření dobrého jména České republiky v zahraničí. Laureáty se stávají jak jednotlivci, tak i skupiny či spolky, které se v zahraničí aktivně podílejí na pozitivní pověsti českého státu. Z držitelů ceny za rok 2014 lze zmínit např. polskou filmovou režisérku Agnieszku Hollandovou nebo známou módní návrhářku Blanku Matragi.²⁹ Význam této ceny nespočívá jen ve vyzdvížení činnosti oceněných, ale také v jasně deklarovaném povědomí českého státu o významu a prospěšnosti jejich činnosti pro pověst České republiky.

Z dalších akcí, které se v loňském roce uskutečnily a které lze spojit s kulturní dimenzí české zahraniční politiky, je možno připomenout již 8. ročník *Mezinárodního krajského festivalu* konaném 11.–14. 9. 2014. Festival zaštitila Stálá komise Senátu Parlamentu ČR pro krajany žijící v zahraničí.³⁰

K akcím, které rozšiřují povědomí o české zahraniční politice i o fungování zahraniční služby jako takové, bezesporu patří tzv. *Diplomatické salony*, které ve spolupráci s MZV (Odborem veřejné diplomacie) pořádá studentská organizace Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické Junior Diplomat Initiative. Hosty těchto setkání byli v roce 2014 Hynek Kmoníček, Marek Libřický, Martin Tlapa a Petr Drulák.³¹ Význam těchto setkání, kde studenti mají možnost setkat se s vynikajícími diplomaty, vyslechnout si jejich názory a také klást řadu dotazů, je mimořádný. Nejen proto, že původní iniciativa vzešla z řad studentské organizace a ti, kteří uvažují o možné další práci v oblasti diplomacie, mají možnost se s ní blíže seznámit. Konání těchto akcí nezůstává nepovšimnuté jak v odborných kruzích, tak i u širší veřejnosti a znamená důležitý příspěvek k domácí dimenzi veřejné diplomacie, k transparent-

nímu přístupu k výkonu zahraniční politiky i otevírání debat o zajímavých otázkách zahraniční politiky směrem k veřejnosti.

Svůj odraz ve veřejném a mediálním prostoru nachází i jeden z diskutovaných nových trendů veřejné diplomacie, potažmo zahraniční politiky jako takové, již zmiňovaná *e-diplomacy*. Tato oblast je spojena především s elektronickou komunikací a přítomností aktérů na sociálních sítích. V praxi MZV to znamená zajišťování provozu webové stránky a přítomnost na sociálních sítích. Webové stránky hrají důležitou úlohu právě v komunikaci s veřejným prostorem, ať už jde o stránky MZV, Českých center i dalších aktérů. Dosud nevyužitý potenciál lze spatřovat zejména u stránek *czech.cz*, právě pokud jde o představení základních hodnot i názorů České republiky, jejich zástupců na řadu např. zahraničněpolitických otázek. Jako úspěšná se zatím jeví přítomnost jak ministerstva, tak i ministra samotného na Twitteru.

Z témat zmiňovaných v českých médiích se největší pozornosti v souvislosti s kulturní dimenzí české zahraniční politiky dostalo krizi na Ukrajině ve spojení s krajan-skou problematikou a osudem/snahou o přesídlení volynských Čechů na území ČR. Dalším výrazným tématem bylo zahraniční zastoupení jednotlivých českých a moravských krajů v zahraničí. Informace se soustředily zejména na problematiku zastoupení v Bruselu a postoje krajů k jejich další budoucnosti.

ZÁVĚR

V celkovém vyznění je rok 2014 možné hodnotit na jedné straně jako rok běžný, který nepřinesl žádná výrazná vybočení tím či oním směrem. Na straně druhé je ovšem nutné si všimnout celé řady pozitivních změn, většiny z nich zatím ve stadiu příprav či interních diskusí, které se s největší pravděpodobností stanou významnými tématy veřejné i odborné diskuse v dalším období. V tomto ohledu můžeme tedy na rok 2014 nahlížet jako na rok příprav, kdy za příznivé politické i personální situace zainteresovaných aktérů vznikl větší prostor pro oblast veřejné diplomacie, jež snad v dalším období nebude pouze deklarovanou prioritou české zahraniční politiky, ale dojde reálných změn a patřičného ukotvení v rámci vnější strategie České republiky. Nutným předpokladem pro tento vývoj je nejen tak často vyzývaná politická vůle, ale především vystoupení jednotlivých aktérů ze zavedených institucionálních schémat, snaha koordinovat a vhodně doplňovat svou činnost a ochota sdílet informace a předjímat budoucí možnosti spolupráce.

Poznámky

¹ *Politická inventura – revize úkolů zahraniční politiky*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/verejna_diplomacie/x2014_06_16_politicka_inventura_revize_ukolu.html.

² Rozhovor na MZV ČR, duben 2015.

- ³ Rozhovor na MZV ČR, duben 2015.
- ⁴ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: *Na cestě k integrovanému přístupu ke kulturnímu dědictví pro Evropu*, 22. 7. 2014. COM(2014) 477 final. On-line: www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/com/com_com%282014%290477_/com_com%282014%290477_cs.pdf.
- ⁵ *Plzeň získá od EU cenu M. Mercouri a s ní také 41 mil. Kč na EHMK*. ČTK, 24. 4. 2014.
- ⁶ V březnu roku 2015 navštívil český pavilon pro EXPO 2015 také ministr zahraničních věcí ČR Lubomír Zaorálek.
- ⁷ Jiří F. Potužník o EXPO 2015: *Zatím máme náskok*. On-line: www.ttg.cz/jiri-f-potuznik-o-expo-2015-zatim-mame-naskok/.
- ⁸ Peterková, Jana (2011): Kulturní rozměr české zahraniční politiky. In: Kořan, M. a kol.: *Česká zahraniční politika v roce 2010. Analýza ÚMV*. Praha: ÚMV, s. 361–362.
- ⁹ Mezi zájemci lze zmínit např. Jihomoravský kraj a město Brno, Karlovarský kraj, Ústecký kraj, Plzeňský kraj, Moravskoslezský kraj a Kraj Vysočina.
- ¹⁰ *Ústecký kraj se bude prezentovat na EXPO Milán 2015*. On-line: www.ttg.cz/ustecky-kraj-se-bude-prezentovat-na-expo-milan-2015/.
- ¹¹ Rozhovor v KGK, březen 2015.
- ¹² Česká škola bez hranic. On-line: www.csbh.cz/.
- ¹³ Rozhovor na MZV ČR, 10. 4. 2015.
- ¹⁴ Setkání ministrů pro výzkum V4. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/veda_a_technologie/z_ambasad/representation_brussels-publish-cz-udalosti_a_media-setkani_ministru_pro_vyzkum_zemi_v4_v.html.
- ¹⁵ MZV ČR: *Expedice Masarykovy univerzity na Českou vědeckou stanici J. G. Mendela na ostrově Jamese Rosse, Antarktida*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/veda_a_technologie/z_ambasad/santiago-publish-cz-kulturni_spolecenske_a_sportovni_akce-expedice_masarykovy_univerzity_na_ceskou.html.
- ¹⁶ On-line: www.czechcentres.cz/_sys_/FileStorage/download/4/3673/czech-centres.pdf.
- ¹⁷ Rozhovor se Zdeňkem Lyčkou, ředitelem Úseku strategie a rozvoje Českých center, 4. 5. 2015.
- ¹⁸ Rozhovor s Vilmou Anýžovou, generální ředitelkou Českých center, 31. 3. 2015.
- ¹⁹ Rozhovor se Zdeňkem Lyčkou, op. cit.
- ²⁰ Mezi významné úspěchy EUNIC v roce 2014 patřil např. zisk tříleté finanční podpory z rozpočtové kapitoly Creative Europe – Support to Networks ve výši 1 mil. EUR, projekt Crossroads for Culture – Enhancing EU Member States Transnational and International Cooperation byl slavnostně zahájen v prosinci 2014 v Bruselu. Více na: www.eunic-online.eu/?q=crossroads-culture. EUNIC Global byl také partnerem projektu Preparatory Action – Culture in External Relations, k jehož závěru a naplňování se ČR přihlásila na Generálním shromáždění ve Stockholmu v červnu 2014. V roce 2014 též proběhlo šesté pokračování projektu EU-China Cultural Dialogue v Rumunsku (ročníku 2013 v čínskem Xi'anu se účastnila i ČR).
- ²¹ V čele sdružení EUNIC stojí od roku 2012 Helena Kovaříková.
- ²² Informace poskytnuté Helenou Kovaříkovou, ředitelkou EUNIC.
- ²³ V současné době EUNIC vyvíjí své aktivity prostřednictvím 94 clusterů po celém světě.
- ²⁴ Rozhovor se Zdeňkem Lyčkou, op. cit.
- ²⁵ Ibid.
- ²⁶ *Středočeský kraj zruší své zastoupení při EU v Bruselu*. ČTK, 8. 12. 2014.
- ²⁷ *Ambasáda v Bruselu vynáší Plzeňskému kraji více, než ho stojí*. ČTK, 13. 4. 2014.
- ²⁸ *Zastoupení kraje v Bruselu je důležité, tvrdí Zimola*. ČTK, 13. 4. 2014.
- ²⁹ MZV ČR: *Ministr Zaorálek udělil ceny Gratias Agit 2014*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2014_06_02_ministr_zaoralek_udeli_ceny_gratias_agit.html.
- ³⁰ *8. ročník Mezinárodního krajského festivalu*. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/krajane_v_zahranici/aktualni_informace/x8_rocnik_mezinarodniho_krajskeho.html.
- ³¹ Diplomatické salony. On-line: www.jdi-vse.cz/diplomaticke-salony/.